

ORTAK KAYNAKLARIN PAYLAŞIMI TRAJEDİSİ

Garette Hardin (1968)

Çeviren: Ender Gürol (endergurol@tnn.net)

“The Tragedy of the Commons,” Garrett Hardin, Science, 162 (1968): 1243-1248.

J.B.Wiesner ve H.F. York, nükleer savaşın geleceği konusunda yazdıkları anlamlı yazıyı şöyle sonlandırıyorlar: “Silah yarışında her iki taraf da aynı ikilemele karşı karşıya.... bir yanda, biteviye artan bir askeri güç, öte yanda gittikçe eksilen ulusal güvenlik. *Uzman görüşümüze göre bu ikilemin teknik çözümü yok.* Büyük güçlerin, çözümü, yalnızca bilim ve teknolojiye devam etmeleri durumunda, iş daha da kötüye gidecektir.”

‘Nükleer Bir Savaşta Ulusal Güvenlik’ başlığını taşıyan yazının konusu üzerinde değil, vardığı sonuç üzerinde, yani sorunun teknik çözümü olmadığı hususu üzerinde dikkatinizi toplamanızı istiyorum. Teknik ve yarı popüler bilim dergilerinde çıkan yazılarda, hemen hemen bütün dünyada kapalı bir ifadeyle açıklanan bir şey var: tartışma konusunun teknik bir çözümü olduğu varsayımı. Teknik çözüm, sadece doğal bilimler alanında gerçekleşecek olan bir değişiklik gerektiren, insan değerleri veya ahlâk konusundaki düşüncelerde herhangi bir değişikliğe pek az yer veren ya da hiç yer vermeyen bir çözüm olarak tanımlanabilir.

Çağımızda (eskiden böyle değildi) teknik çözüm baş tacı ediliyor. Kehanetlerin şimdiye kadar gerçekleşmediği göz önüne getirilecek olursa, arzu dilen teknik bir çözümün mümkün olmadığını ileri sürmek yürek ister. Wiesner ile York bu cesareti göstermişler, bir bilim dergisinde sorunun çözümünün doğal bilimlerde olmadığını ileri sürmüşlerdir. İhtiyatlı bir davranışla ‘Uzman görüşümüze göre...’ diye başlıyor makaleleri. Yazımız, söz konusu makalede ileri sürülen düşüncelerin doğru veya yanlış olduğunu tartışmıyor. Burada esas sorun, “teknik çözümü olmayan sorunlar”, insan sorunları sınıfı kavramı diyebileceğimiz önemli bir kavram; daha da özelleştirmek gerekirse, söz konusu sorunların tanımı ve tartışılmasıdır.

Bu sınıfın geçersiz olmadığını kanıtlamak kolay. Dört kare oyununu anımsayın¹. “Dört Kare oyununu nasıl kazanabilirim,” diye şöyle bir düşünün. (Oyun kuramının kurallarına uyulacak olursa) rakibim de doğru anladıysa eğer, oyunun kazanılması olanaksızdır. Yani problemin ‘teknik çözümü’ yoktur. Oyunu, ‘kazanma’ sözcüğüne radikal bir anlam verirsem kazanabilirim ancak. Rakibimin kafasına bir şey indiriveririm olur biter; ya da puanlarda tahrifat yapabilirim. Kazanmak için hangi yola başvurursam vurayım, bir bakıma, oyun, sezgisel anlayışımıza göre, bozuldu demektir. (Öte yandan, doğal olarak, açıktan açığa oyun oynamaktan vazgeçebilirim de – mızıkçılık yaparım, olur biter. Nitekim daha çok büyükler böyle yapar, çocuklar değil.

Bana göre “Teknik çözümü olmayan sorunlar” sınıfı üyeleri vardır. Konvansiyonel bir biçimde düşünülüğünde, ‘nüfus sorunu’, bu üyeler cümlesindedir. Konvansiyonel biçimden ne anlaşıldığını açmamız gerek. Nüfus patlaması konusunda kaygılanan insanların çoğu, şimdi yararlanmakta oldukları ayrıcalıklardan feragat etmeden, nüfusun hızla artmasının yarattığı kötü sonuçlardan etkilenmemek için, çareler aramaktadır. Bu kimseler, deniz çiftlikleri kurmanın, yeni buğday türleri üretmenin teknolojik çare olabileceğini düşünürler. Burada anlatmaya çalıştığım şey aradıkları çözümün var olmadığıdır. Nasıl dört kare oyununu hiç bir zaman kazanamayacaksak, nüfus çoğalmasını da teknikle önleyemeyiz.

NEYİ BÜYÜTMEMİZ GEREK?

Nüfus, doğası gereği ‘geometrik olarak’, ya da, günümüzün deyimiyle, üstel olarak büyür, diyor Malthus. Sonlu dünyada, dünya mallarından kişi başına düşen payın azalması demektir bu. Bizim dünyamız sonlu mudur? Dünya sonsuzdur diyen görüş savunulabilir, en azından sonsuz olup

¹ Dört Kare Oyunu: Dokuz kareli bir şekil üzerinde iki kişi sıra ile birer işaret koyarlar, kendi üç işaretini yanyana getirelebilen kazanır. (çev.)

olmadığını bilmediğimiz söylenebilir. Yakın gelecekteki teknolojiyle gelecek bir kaç kuşak sonra karşılaşmak zorunda kalacağımız pratik sorunlar göz önüne getirildiğinde, eğer yakın gelecekte yeryüzünde yaşayan insan nüfusunun dünyasının sonlu olduğunu varsaymazsak, insanlığın büyük sefalet içine düşeceği apaçık. “Uzay” bir kaçış yolu değildir. (2)

Sonlu bir dünya ancak sonlu bir nüfusu barındırabilir; dolayısıyla, nüfus artışı eninde sonunda sınırlanmalıdır. (Sürekli olarak sıfır-üstü ve sıfır-altı dalgalanmalar burada tartışma konusu edilmeyecek olan önemsiz bir husustur). Bu durum gerçekleştiğinde, insanlığın durumu ne olacaktır? Daha açık bir ifadeyle, Bentham’ın ‘en büyük çoğunluğun en büyük iyiliği için’ hedefi gerçekleştirilebilir mi?

Hayır, gerçekleştirilemez: ikisinin de yeterli nedeni olan iki şey yüzünden gerçekleştirilemez. Birincisi kuramsal: iki (ya da daha çok) değişkeni eşzamanlı olarak büyütme matematiksel bakımdan mümkün değildir. Bu, Neumann ve Morgenstern tarafından açıkça belirtilmiştir (3) ancak söz konusu ilke D’Alembert’e kadar (1717-1783) uzanan kısmî diferansiyel denklemler kuramı içinde kapalı olarak ifade olunmuştur.

İkincisi ise, doğrudan biyolojik gerçeklerden doğmaktadır. Bir organizmanın yaşaması için, (besin gibi) bir tür enerji kaynağına sahip olması gerekir. Bu enerji iki amaçla kullanılır: sadece hayatta kalabilmek için ve iş görmek için. İnsanın hayatta kalabilmesi için günde 1600 kilokalori’ye (“hayatta kalabilme kalorilerine”) ihtiyacı vardır. Hayatta kalabilmek için söz konusu edilen rakamın üstüne çıkılması iş görmede ifadesini bulur ki, bu, insanın aldığı ‘iş kalorileri’ sayesinde. Burada ‘iş görme’den anlaşılan sadece günlük lisanda kullanılan bir işte çalışma değildir; yüzme ve araba yarışından tutun da müzik çalma ya da şiir yazma gibi her türlü eğlence bu kapsamdadır. Amacımız nüfusu artırmaksa, ne yapmamız gerektiği açık. Kişi başına düşen iş kalorilerini mümkün olduğu kadar sığara indirmek. Afiyetle yenecek yemeklere, çıkılacak tatillere, oynanacak sporlara, müziğe, edebiyata ve sanata paydos demektir bu... Nüfusun artmasının malların artması anlamına gelmeyeceğini tartışmasız herkes kabul eder. Bentham’ın hedefini gerçekleştirmek mümkün değildir.

Bu sonuca varırken sorunun genel olarak benimsenen enerji sağlamak olduğu varsayımına dayanıyorum. Atom enerjisinin ortaya çıkması bazıları bu varsayımı sorgulamağa götürmüştür. Bununla birlikte, sonsuz enerji kaynağının varlığı düşünülse bile, nüfus çoğalması gene de kaçınılmaz bir sorun ortaya koyuyor. Enerji sağlama sorununun yerini, J.H. Fremlin’in mizahî bir yaklaşımla kanıtladığı gibi, enerji kaybı sorunu almaktadır. (4) Analizdeki aritmetik işaretler sanki tersine dönmüş olmaktadır; gene de Bentham’ın hedefi gerçekleştirilememektedir.

En uygun nüfusun, demek ki, en büyük değer altında olması gerekir. Öte yandan, en uygun nüfusun tanımı çok zordur; bildiğim kadarıyla kimse bu sorunu ele almış değildir. Herkesçe benimsenebilecek istikrarlı bir çözüm, birden çok kuşak tarafından yapılacak çetin bir analitik çalışma gerektirecektir – ikna kuvveti de cabası.

Her bireyin en iyiye sahip olmasını istiyoruz ya, en iyiden anlaşılan nedir pekiyi? Kimi için çöl, kimi için binlerce kişiyi barındıracak bir kayak merkezi; kimi avcılar için ördek yetiştirilecek halıçlar, kimi için de fabrika arazisi. Bir malı diğeriyle karşılaştırmak olanaksızdır, diyoruz genellikle; nedeni, malların ölçülemeyecek olmasıdır. Ölçülemeyecek şeyleri karşılaştırmak da olacak şey değildir.

Bu, kuramsal olarak doğru olabilir; ancak burada gerçek hayatta ölçülemeyecek şeyler ölçülebilmektedir. Bütün gereken şey bir yargı ölçütü ve bir değerlendirme sistemidir. Bu ölçüt, hayatta kalma kriteridir. Herhangi bir tür için küçük ve gizlenebilir olması mı uygun olacaktır, yoksa, iriyarı, güçlü kuvvetli olması mı? Doğal ayıklanma süreci ölçülemeyecek olanı ölçmektedir. Varılan ortalama çözüm, değişkenlerin değerlerinin doğal değerlendirmeye tâbi tutulmasına bağlıdır.

İnsanoğlunun bu süreci taklit etmesi gerekmektedir. Aslında taklit etmiyor da değildir; sadece, bunu bilinçsiz bir biçimde yapmaktadır. Varılan gizli kararlar açıklandığında, tartışmalar başlamaktadır. İlerdeki yıllar için tasarlanan şey, akla yatkın bir değerlendirme kuramının gerçekleştirilmesidir. Eş-etkin sorunlar, doğrusal olmayan değişimler ve geleceği hesaba katmamak bakımından karşılaşılan güçlükler, zihin sorununu güçleştirmekteyse de (prensipte) çözümsüz bırakmamaktadır.

(Sezgisel düzeyde olsa bile) şimdiki durumda bu pratik sorunu çözmüş bulunan herhangi bir kültür topluluğu var mıdır? Basit bir gerçek bunun yok olduğunu göstermektedir: bugün için, bir süredir, dünyada sıfır büyüme değeri göstermiş olan gelişen bir nüfus yoktur. En uygun değerini sezgisel yolla bulmuş bir ulus o değere yakında ulaşır, sonra da büyüme oranı sıfıra erişip, sıfırda kalır.

Pozitif bir büyüme hızının, bir nüfusun en uygun değerinin altında kaldığının kanıtı olduğu kabul edilebilir doğal olarak. Bununla birlikte, makul standartlar çerçevesi içinde, yeryüzünde bugün en hızla artan nüfuslar, (genelde) en sefil durumdaki topluluklardadır. (İlle de değişmeyecek olmayan) bu düşünce tarzı, bir nüfusun pozitif büyüme hızını, en uygun değerine ulaşması için daha zamana ihtiyacı olduğunun kanıtı sayan iyimser varsayımı kuşku konusu yapmaktadır.

Pratik demografi alanındaki Adam Smith'in ruhunu kötü bir ruh gibi çıkarıp bir kenara atmadıkça, en uygun nüfus büyüklüğüne doğru atacağımız adımlar güdük kalacaktır. *The Wealth of Nations* (1776) (Ulusların Serveti) adlı yapıt "Görünmez El" i, "sadece kendi çıkarına çalışan birey" in sanki "kamu yararına çalışan görünmez bir el tarafından yönetiliyor olduğu" düşüncesini yaygınlaştırmıştır. (5) Adam Smith bunun her zaman doğru olduğunu ileri sürmüş değildir, izleyicileri de pek muhtemelen böyle bir şey ileri sürmemişlerdir. Ancak o gün bu gün rasyonel analize dayalı pozitif eyleme müdahale etmiş olan baskın düşünme tarzı leyhine, yani bireysel olarak varılan kararların bütün bir toplumun yararına olacak en iyi kararlar olduğunu varsayma eğilimine katkıda bulunmuştur. Bu varsayımın doğru olduğu kabul edilirse, bu, bugün *laissez faire* (bırakın yapsınlar) politikasının kopyalanmasına devam edilegelmelerini haklı çıkarıyor demektir. Doğruysa eğer, insanlar, en uygun nüfusa ulaşmak için kendi bireysel verimliliğini denetlemiş olacak demektir. Varsayım doğru değilse eğer, bireysel özgürlüklerimizi bir bir yeniden gözden geçirmemiz ve hangilerinin savunulabilir olduğunu saptamamız gerekecektir.

ORTAK KAYNAKLARDAKİ ÖZGÜRLÜĞÜN TRAJEDİSİ.

Nüfus kontrolunda görünmez el, ilk olarak, 1833'te William Forster Lloyd (1794-1852) adındaki amatör bir matematikçi tarafından pek tanınmayan bir risaleyle çürütülmüştür. (6) Buna ortak kaynakların paylaşımı trajedisi deyebiliriz; burada trajedi sözcüğünü filozof Whitehead'in kullandığı anlamda kullanıyoruz (7): "Dramatik trajedinin esası mutsuzluk değildir. Nesnelere herhangi bir pişmanlık belirtisi göstermeden iş görürken takındıkları vakardır." Şöyle devam ediyor: "Yazgının bu kaçınılmazlığı, insan yaşamında, aslında mutsuzluklar içeren olaylar tarafından kendini belirtmektedir. Çünkü dramda, ancak söz konusu olaylar kaçışın boşuna olduğunu kanıtlamaktadır."

Ortak kaynaklar trajedisi bu şekilde gelişmektedir. Herkese açık bir otlak düşünün. Her çoban elinden geldiği kadar çok davar otlatmağa çalışacaktır. Kabile çatışmaları, avlanmak için başkasının arazisine girilme, hastalıklar hem insan hem de hayvan sayısını arazinin kapasitesinin epey altında tutmuş olduğu için böyle bir düzen geçmişte yıllar boyu mantıken iyi işlemiş olabilir. Ancak eninde sonunda hesaplaşma günü gelmektedir; yani, nicedir özlenen toplumsal istikrar günü gerçek olmaktadır. Bu noktada yönetilen sınıfta içkin olan mantık pişmanlık göstermeden trajediyi meydana getirmektedir.

Akıl sahibi bir varlık olarak her çoban kazancını artırmak ister. İster açıkça ister kapalı olarak, oldukça bilinçli bir tarzda "Sürüme bir hayvan daha eklemem *bana* ne yarar sağlayacak?" diye sormaktadır. Bu yararın bir pozitif bir de negatif bileşeni vardır.

1. Pozitif bileşen bir hayvan daha artmış olmanın foksionudur. Eklenen hayvanın satışından gelecek bütün kazanç çobanın olacağından, pozitif yarar yaklaşık + 1 olacaktır.
2. Negatif bileşen bir hayvanın neden olacağı ek fazla otlamanın bir fonksionudur. Ne var ki ek otlamanın sonuçları bütün çobanlarca paylaşılacak olduğundan, herhangi bir karar alan çoban için negatif yarar, ancak -1'in bir üleşkesidir.

Bileşen kısmî yarar sağlayan özellikleri ekleyen rasyonel çoban kendisi için izlenecek en mantıklı yolun sürüsüne bir hayvan daha eklemek olduğu sonucuna varacaktır. Bir tane daha... Ortak kaynak paylaşımında pay alacak her rasyonel çobanın varacağı sonuç budur. Trajedi de işte buradadır. Her insan kendini, sürüsünü sonsuzca artırmaya zorlayan bir sisteme – sınırlı bir dünya içine – kilitlemiştir. Ortak kaynak paylaşımının özgürlüğüne inanan bir toplumda her biri kendi çıkarı peşinde koşacak olan

bütün insanların yöneldiği varış noktası yıkımdır. Ortak kaynak paylaşımında özgürlük herkese yıkım getirir.

Kimi buna basmakalıp bir söz diyecektir. Keşke öyle olaydı. Bir bakıma bu binlerce yıl önceden biliniyordu, ancak doğal ayıklama psikolojik yalanlama güçlerinden yanadır. (8) Kendinin de bir parçası olduğu toplum bir bütün olarak acısını çekse de, birey, birey olarak, gerçeği yalanlama yeteneğinden yararlanmaktadır. Eğitim doğal olan yanlış yapma eğilimine engel olabilir, ancak karşı konmaz bir şey olan kuşakların birbirini izlemesi bu bilginin temelinin sürekli yenilenmesini gerektirmektedir.

Massachusetts, Leominster’de bir kaç yıl önce yer alan basit bir olay bilginin ne kadar kolay yok olabileceğini göstermektedir. Noel alışveriş mevsimi süresince şehir merkezindeki park sayaçlarına “Noel sonundan önce açılmayacaktır. Bu, Belediye ve Belediye Meclisinin ücretsiz armağanıdır.” ibaresini taşıyan poşetler geçirilmişti. Bir başka deyişle, zaten yetersiz park yerine talep artacağından, şehir babaları ortak kaynak paylaşımına ivme kazandırmışlardı. (Bu geriye yönelik eylemle kaybettikleri oy sayısından daha fazlasını elde etmişler midir acaba, diye bunu kuşkuyla karşılaması geliyor insanın).

Ortak kullanım mantığı, şöyle veya böyle, uzun zamandır biliniyordu; hatta tarımın keşfinden beri belki de, ya da sadece yeterince genelleştirilmemiş özel durumlarda, ‘taşınmaz özel mülkiyeti’ kavramından beri diyelim. Şimdi bile, Batı bölgelerindeki ulusal araziye *leasing* ile kiralayan davacılar, aşırı otlatmanın araziye erozyona uğratacağı ve zararlı otların üremesine neden olacağını göz önünde tutarak, hayvan sayısını artırmak için federal makamlara sürekli baskı yaparak kararsız bir mantık sergilemektedirler. Aynı şekilde, dünyadaki okyanuslar da ortak kullanım felsefesinin hayatta kalmış olmasının acısını çekmeğe devam etmektedirler. Denizlere kıyısı olan uluslar “denizler özgür alandır” şiarına otomatik olarak tepki göstermektedirler. “Okyanusların kaynakları tükenmez” olduğuna inanarak balık türlerinin ve balinaların köküne kibrit suyu eklemektedirler.(9)

Ulusal parklar ortak kaynak paylaşımı trajedisinin bir başka örneği. Günümüzde herhangi bir kayıt olmadan herkese açık bulunuyor. Parkların kendisi de sonsuz değil – sadece tek bir Yosemite Valley var – oysa nüfusun sınırsız artmakta olduğu görülüyor. Parklarda ziyaretçilerin aradığı değerler gittikçe aşınmakta. Parkları ortak paylaşım dışına çıkarmazsak kimse yararlanamayacak.

Ne yapmamız gerekir? Bir takım seçenekler var. Özel mülkiyete satabiliriz. Kamu malı olarak korur, ama yararlanma hakkını tahsis konusu edebiliriz. Tahsis, açık atırma yoluyla servete dayalı olarak gerçekleştirilebilir. Bazı makbul standartlarda belirtilen liyakat değerlerine göre de ayarlanabilir. Piyango çekerek ya da ilk gelen ilk kazanır ilkesine göre oluşturulacak uzun kuyruklara göre düzenlenebilir. Ne var ki, bana göre, bunların hiç biri doğru değildir. Ancak seçmek zorunda olduğumuz kesin – Yoksa Ulusal Parklar dediğimiz ortak kullanım alanlarının sonu gelmiş sayılır.

ÇEVRE KİRLENMESİ

Ters bir biçimde ortak kullanım trajedisi çevre kirlenmesi sorununda yeniden ortaya çıkıyor. Ortak kullanım alanından bir şey çıkarıp yerine bir başka şey koymak değil burada sorun – kanalizasyon, kimyasal ve radyoaktif maddeler ile yanık artıklarının suya atılması; havaya kirli ve tehlikeli dumanlar salınması, insanların görebileceği yerlere dikkat dağıtıcı ve nahoş reklam ve ilanlar asılması, vb. Kamu hizmeti hesaplarında herhangi bir değişiklik yer almış değil. Rasyonel bir kimse, ortak kullanım alanına boşaltılan atıkların maliyetindeki payının, atıkları boşaltmadan önce onların arıtılma maliyetinden daha az olduğunu farketmektedir. Bu herkes için geçerli olduğuna göre, bağımsız, rasyonel ve özgür girişimciler olarak ‘Kendi yuvamızı pisleten’ bir sistem içine hapsedilmiş bulunuyoruz.

Besi sepeti olarak ortak kullanımın trajedisi özel mülkiyet ile ya da sözüm ona benzer bir yolla bertaraf ediliyor. Ancak çevremizdeki hava ve sulara hemencecik set çekilemiyor; çirkef çukuru olarak ortak kullanım trajedisinin başka yollarla engellenmesi gerekiyor; kirlene kirlene maddelerini arıtmadan salıvermesinden daha ucuza mal olacak kanun zoruyla ya da vergi salarak. Bu sorunu, ötekini çözümlenmeğe çalıştığımız gibi çözümlenemekteyiz. Nitekim yeryüzünün pozitif kaynaklarını tüketmemizi engelleyen özel mülkiyet kavramımız çevre kirliliğinden yana. Mülkünün akarsuyun

ortasına kadar uzadığı, akarsu kenarındaki bir fabrikanın sahibi, kapısı önündeki suyu kirletmesini kendi doğal hakkı gibi görüyor. Her zaman çağının gerisinde kalan kanunun, ortak kullanımın bugünkü yüzüne uyacak şekilde inceden inceye yeniden ayarlanması gerekecek. Çevre kirlenmesi sorunu nüfus çoğalmasının bir sonucudur. Amerika'daki sınır halkının atıklarına ne yaptığının önemi yoktu. Büyük babam "Akan su her 20 kilometrede bir kendini arıtır," derdi; söylediği çocukken gerçek sayılırdı, insan kalabalığı yoktu. Nüfus yoğunluğu artınca doğal kimyasal ve biyolojik arıtma süreçleri de aşırı yüklenmeye konu olmuş olduğu için, mülkiyet haklarının yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir.

ÖLÇÜLÜLÜK YASALARI NASIL OLMALI?

Nüfus yoğunluğunun bir fonksiyonu olarak çevre kirlenmesi sorununun analizi, genel olarak doğruluğu pek tanınmış olmayan bir ahlâk ilkesini açığa çıkarmaktadır: *bir eyleminin ahlâksallığı, o eylemin yeraldığı sıradaki sistemin durumunun fonksiyonudur.* (10) Ortak Kullanımı bir çirkef kuyusu gibi kullanmak, sınırda yaşayan Amerikalıları etkilemez, çünkü bir halk topluluğu söz konusu değildir orada; oysa büyük bir kent için aynı şey söz konusu değildir. Yüz elli yıl önce, ovada oturan bir kimse bir bizon öldürüp sadece dilini keserek hayvanın geri kalan yanını atardı. Bu hareketiyle savruk sayılmazdı pek. Bir kaç bin bizonun sağ kalabildiği günümüzde böyle bir hareket söz konusu olamaz.

Unutmadan, bireylerin ahlâksallığını fotoğrafla saptıyamayız. Bir fil öldüren veya bir otlak yakan kimsenin başkalarına zarar verip vermediğini anlamak için söz konusu eylemin yeraldığı sitemin bütünü bilmek gerekir. 'Bir resim binlerce sözcüğe bedeldir' demiş bir Çinli ârif; güzel de, onu kanıtlamak için on bin sözcük gerekebilir. Fotoğrafa başvurarak kestirme yolu seçmek genelde reformcuları ikna etmek için çevrecilere de çekici gelmektedir. Ancak tartışmanın esas sorunu fotoğraflarla çözülemez; rasyonel bir biçimde sözcüklerle ifade edilmesi gerekir.

Ahlâkın sistem-duyarlı olduğu gerçeği geçmişteki etik alanda yasa koyucuların çoğunun dikkatinden kaçmıştır. Özel durumları dikkate almayan geleneksel etik direktiflerin formülü: '.....'yı yapmak yasaktır' dir. Toplumumuzun yasaları eski etik formülleri izlemekte, dolayısıyla da karmaşık, kabalık ve değişken bir dünyaya pek uymamaktadır. Bizim episkopos çözümümüz yazılı hukuku, idare hukuku ile desteklemek olacaktır. Arka bahçenizde güvenli bir biçimde çöp yakmak veya egzoz gazı çıkarmadan otomobilinizi çalıştırmak konusunda ne yapılması gerektiğini fiilen bir bir belirtmek olanaksız olduğundan bu işlere bakacak bürolar yetkilendirilmiştir. Geçmişteki bir nedenden, haklı olarak korkulduğu için idare hukuku işin içine girmekte. *Quis custodiet ipsos custodes?* (Bekçilere kim bekçilik edecek?) "İnsanların değil, yasaların yöneteceği bir hükümet istiyoruz," demişti, John Adams. Eylemlerin ahlâksallığını değerlendirmeğe çalışan büro yöneticileri rüşvet almaya pek eğilimlidir; sonuç yönetim yasalar tarafından değil, insanlar tarafından yapılmaktadır.

Yasayla yasak koymak (ille de yaptırım gerekmez) kolaydır; ama ılımlılık yasalarını nasıl ayarlayacağız. Deneyim bunun en iyi idare hukuku ile sağlanabileceğini göstermektedir. *Quis custodiet* (Bekçiye kim bekçilik edecek) yaklaşımı bizim idare hukukuna başvurmamızı istemezse, olanakları gereksiz yere sınırlamış oluruz. Bu deyim engelleyemeyeceğimiz korkunç tehlikelerin sürekli anımsatıcısı olarak aklımızda tutmamız yeter. Karşımıza çıkan büyük sorun bekçilerin namusluluğunu sağlamak için gerekli ıslah edici geri-beslem bekçileri bulmamızdır. Hem bekçiler hem de ıslah edici geri-beslem için gerekli otoriteyi yasal duruma getirecek çareler aramamız gerekir.

DOĞURGANLIK ÖZGÜRLÜĞÜ KABUL EDİLİR ŞEY DEĞİLDİR

Ortak Kaynak paylaşımı trajedisi bir başka bakımdan daha nüfus sorununu gündeme getiriyor. "İt iti yer" ilkesiyle yönetilen bir dünyada (böyle bir dünya hiç var olduysa eğer) bir ailenin kaç çocuğu olacağı halkın umurunda değildir. Aşırı çocuk sahibi olacak anababa arfkalarında fazla nesil bırakmayacaktır; çocuklarına gerekli ihtimamı göstermeyeceklerdir de ondan. David ve başkaları böyle ters (feedback) geri-beslemin, kuşların doğurganlığını kontrol altına aldığı göstermiştir. Her bir insan ailesi geçinmek için kendi kaynaklarıyla yetinecek olaydı; eğer basiretsiz anababaların çocukları açlıktan öleydi; böylece aşırı doğurganlığın kendi neslini 'cezalandırması' kolaydı – o zaman ailelerin doğurganlıklarını denetleme halkın ilgi alanına girmezdi; ancak toplumumuz kendini refah devletine

vakfetmiş bulunmaktadır (12) böylece de ortak kaynak paylaşımı trajedisinin bir başka yönüyle karşı karşıya gelmektedir.

Bir refah devletinde aşırı doğurganlığı kendi büyümesini denetim altına alma tutumunu benimseyen aile, din, ırk, ya da sınıf (ya da belirgin uyumlu bir topluluk) konusunda ne yapmamız gerekecek? (13) Doğurma özgürlük kavramını, dünyaya gelen herkesin ortak kaynak paylaşımında eşit haklara sahip olduğu inancıyla eşleştirecek olursak, dünyayı trajik bir idare içine hapsetmiş oluruz. Yazık ki, Birleşmiş Milletlerin benimsediği idare tarzı budur. 1967’de otuz kadar millet aşağıdaki ilkeyi onaylamıştı: “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi aileyi toplumun doğal ve temel birimi olarak tanımlar. Dolayısıyla bir ailenin kalabalıklığı konusundaki herhangi bir seçim ve karar dönüşümsüz olarak aileye bırakılmıştır ve başka birinin müdahalesini kabul etmez.” (14)

Bu hakkın geçerliğini kökten yalanlamak zorunda kalmak acı bir şey; yalanlarken, on yedinci yüzyılda büyücülerin varlığının gerçekliğini yalanlayan, Maassachussets, Salem’deki herhangi bir vatandaşın huzursuzluğunu duyar gibiyiz. Şimdiki durumda, liberal çevrelerde Birleşmiş Milletlerin eleştirisini bastırmak için bir tür tabudur söz konusu olan. Birleşmiş Milletler “Son ve tek çaredir, onu eleştirmememiz gerekir” diyenler var . Aşırı tutucuların eline bırakmayalım kendimizi. Ancak Robert Louis Stevenson’un “Dostlar tarafından görmezlikten gelinen gerçek düşmanın en kolay başvurduğu silahtır bu” sözünü unutmamalıyız. Gerçeği seviyorsak eğer İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini, Birleşmiş Milletler tarafından benimsenirse de, açıkça yalanlamamız şart. Aynı trajik ideali benimserken başvurulan yöntemlerdeki yanılığın görmek için Planlı Anababa-dünya nüfusunu elde etme girişimimizde Kingsley Davis’e katılalım. (15)

VİCDANIN KENDİ KENDİNİ ELEMESİ

İnsan doğurganlığını uzun vâdede vicdan sorunu yaparak kontrol altına alabiliriz diye düşünmek yanlıştır. Büyük babasının büyük kitabının yayımlanmasının yüzüncü yıldönümünde konuşan Charles Galton Darwin böyle demişti. Bu düşünüş doğrudur ve Darwinciliğe de uygundur. İnsanlar çeşit çeşittir. Doğurganlığı sınırlama talebiyle karşılaşan bazı kimseler, bu talebe başkalarına oranla daha çok tepki göstereceklerdir kuşkusuz. Nesilden nesile ayrılıklar daha bir belirginleşecektir.

Darwin’in kendi sözleri şöyle: “Üreticinin içgüdüünün bu şekilde gelişmesi bir de bakarsanız yüzlerce kuşak sonra ortaya çıkar; böylece doğa öcünü almış olur; hem *contracipiens* türü ise yok olur, yerini de başka bir tür olan *Homo progenitivus* alır (16).

Bu düşünce tarzı, çocuk yapma bilincinin ya da arzusunun (hangisi olursa olsun, farketmez) kalıtsal olduğunu varsaymakta – kalıtsal, en genel ve formel anlamdadır. Bu davranışın tohum hücreleri yoluyla veya A.J. Lotka’nın deyişiyle beden-dışı yollarla aktarılması bir şey farketmez. (Eğer ilk ya da son olasılık yalanlanacak olursa, eğitimin anlamı kalmıyor demektir). Bu düşünce burada nüfus sorunu bağlamında serdedilmiş bulunuyor, ancak toplumun – vicdanen – kendini umumun iyiliği için tutmak amacıyla ortak kaynak paylaşımını kötüye kullanarak bireye baskı yaptığı durumlarda da geçerlidir. Böyle biri talepte bulunmak demek, ırktan vicdanın silinmesine yönelik çalışan bir seçici sistem kurmak demektir.

VİCDANIN HASTALIK DOĞURAN SONUÇLARI

Vicdana seslenmenin uzun vâdedeki sakıncası onu mahkûm etmeye yeter; ancak kısa vâdede de sakıncaları vardır. Ortak kaynakların paylaşımını kötüye kullanan bir kimseden “vicdan adına” yaptığından vazgeçmesini istersek, biz ne deriz, o ne anlar? – Yalnızca sözün kendisine söylendiği anda değil, aynı zamanda yarı uyuklu bir durumda gecenin geç vaktinde sadece bizim kullandığımız sözcükleri değil aynı zamanda kendisinin haberi olmadan aktardığımız sözsüz iletişim hareketlerini de anımsar. Er geç, bilinçli bilinçsiz, iki ileti aldığını ve iletilerin çelişkili olduğunu algılar: 1. (İletilmek istenilen) “İstediğimizi yapmazsan sorumlu bir vatandaş gibi davranmıyorsun diye sizi mahkûm ederiz. 2. “İstediğimiz biçimde davranırsan, herkes ortak kaynak paylaşımını kötüye kullanırken bir kenarda durmaktan utanan bir enayi gibi sizi zımnen mahkûm ederiz.”

Her insan Bateson'un "Çifte-bağ" dediği kapana kısıtlanmış durumdadır. Bateson ve arkadaşları çifte-bağ'ı şizofreninin oluşumunda önemli bir nedensel etken olarak görerek olayı akla yatkın bir duruma getirmişlerdir. "Vicdan azabı bir tür hastalıktır," der Nietzsche.

Başkalarının vicdanını harekete getirmek, kontrolünü yasal sınırlarının ötesine uzatmak isteyen herkese çekici gelir. En yüksek düzeydeki liderler bu çekiciliğe kapılmaktadırlar. Geçen nesil acaba bir başkan maaş zammı taleplerini kendiliklerinden daha aşağı düzeye indirmeleri için sendikalara başvurmakta kusur etmiş midir veya ücretler konusunda isteye isteye düsturlara uyulması için çelik şirketlerine başvurmuş mudur? Ben anımsamıyorum. Bu gibi durumlarda başvuru güzel söz söyleme sanatı işbirlikçi olmayanlarda suç duygusu uyandırmayı amaçlar. Yüzyıllar boyu herhangi bir kanıt olmadan suçun uygar bir yaşam için değerli, hatta elzem bir parça olduğu varsayılmıştır. Bugün Freud sonrası dünyada bunu kuşkuyla karşılıyoruz.

Çağdaş görüş açısından konuşan Paul Goodman şöyle diyor: "Suçluluk duygusunun kimseye hayrı olmamıştır, ne zekâ, ne politika bakımından, ne de acıma duygusu açısından. Suçlu kişi kendi dışındaki şeylerle ilgilenmez, onlar sadece kendileriyle ilgilidirler; dahası kendi çıkarlarını bile düşünmezler; düşünselerdi bir anlamı olurdu en azından, onlar sadece kendi yağlarıyla kavrulurlar." (18)

Endişenin sonuçlarını görmek için profesyonel psikiyatrist olmak gerekmez. Biz Batılılar, kısmen yasak koyan yasalarla belki de daha etkin olarak eğitimin endişe yaratıcı mekanizmalarıyla ayakta duran, ikiyüzdür devam edegelen korkunç Eros'un karanlık çağından yeni yeni kurtuluyoruz. *The Anxiety Makers* adlı yapıtında bu hikâyeyi iyi anlatıyor (19); ama güzel bir hikâyeye değil.

Kanıtlanması güç olduğundan endişenin sonuçlarının, bazı açılardan arzu edilir olduğu kabul edilebilir. Sormamız gereken daha geniş kapsamlı soru, (niyeti olmasa da) eğilimi, politika gereği psikolojik olarak hastalık doğurucu bir teknik kullanmayı teşvik etmeli miyiz acaba sorusudur.

Günümüzde sorumlu anababalıktan sık sık söz ediliyor: eşleştirilmiş sözcük, kendini doğum kontroluna adanmış bazı örgütlerin ünvanlarına eklenmiş durumda. Bazı kimseler sorumluluğu milletteki (ya da dünyadaki) çocuk üretenlere aşılama için geniş çapta kampanyalar düzenlemeyi önermişlerdir. Vicdan sözcüğü acaba ne ifade ediyor? Hatırı sayılır yaptırımlar hesaba katılmadan sorumluluk sözcüğünü kullandığımızda ortak kaynak kullanımındaki bir özgür vatandaş, kendi çıkarı aleyhinde hareket etmesi konusunda yıldırım çalmıyor mu? Sorumluluk önemli bir başka şeyin yerini tutan söz kalpazanlığı. Karşılığında bir şey vermeden bir şey alma girişimi. Sorumluluk sözcüğü kullanılacaksa eğer, Charles Frankel'in kullandığı anlamda kullanılmasını öneriyorum. (20) "Sorumluluk, belirli toplumsal düzenlemelerin ürünüdür" diyor bir filozof. Frankel toplumsal düzenlemelerden söz ediyor, propagandadan değil.

ÜZERİNDE KARŞILIKLI ANLAŞMAYA VARILAN KARŞILIKLI ZORLAMA

Sorumluluk yaratan toplumsal düzenlemeler bir çeşit zorlamaya neden olan düzenlemelerdir. Banka soygununu ele alın. Bankadan para alan kişi bankayı paylaşılacak ortak kaynak gibi kabul eder. Bu davranışı nasıl engelleriz? Sadece sorumluluk duygusuna hitap eden sözlü bir rica ile kontrole kalkmayacağımız kesin. Propagandaya güveneceğimize Frankel'in önderliğinde bankanın paylaşılacak ortak kaynak olmadığı konusunda ayak direriz; onu paylaşılacak ortak kaynağa dönüştürmemek için belirli bir takım toplumsal düzenlemeler ararız. Bunun gelecekteki banka hırsızlarının özgürlüğünün ihlali olduğunu inkâr da etmeyiz, buna esef de etmeyiz.

Banka hırsızlığı ahlâkını anlamak kolay, çünkü bu etkinliğin tamamıyla yasak olduğunu kabul etmişizdir. Herhangi bir istisna tanımadan "Bankaları soymak yasaktır" demeye hazırız. Öte yandan zorlama yoluyla da ılımlılık sağlanabilir. Vergi iyi bir zorlayıcı yöntemdir. Kent merkezinden alışveriş yapacakların park yerlerini kullanmada ılımlı davranmaları için park sayaçlarını kısa sürelerle ayarlayabilir, uzun kalacaklara trafik cezası uygulayabiliriz. Fiilen vatandaşın uzun süre parketme özgürlüğünü elinden almıyoruz, sadece alınacak ücreti artırmış oluyoruz. Ona yasak koymuyoruz, sadece taraflı bir davranışta bulunuyoruz.

Zorlama sözcüğü günümüzde çoğu liberaller için pis bir sözcük, ancak hep böyle devam etmesi gerekmez. Sinkafli sözcüklermiş gibi ışığa tutarak arıtabiliriz onu; özür dilemeden, ya da sıkılmadan defalarca tekrarlanarak yapılabilir bu. Bir çok kimse için, zorlama sözcüğü ilgisiz ve sorumsuz bürokratlar için keyfi kararları ima edebilir; ancak bunun ille de anlamlarından birini ifade ediyor olması gerekmez. Benim önerdiğim deyim karşılıklı zorlama olacaktır; üzerinde etkilenen halkın çoğunluğu tarafından anlaşmaya varılan bir zorlama.

Zorlama konusunda anlaşlık demek; bu ister istemez ondan hoşlanmak zorundayız, ya da ondan hoşlanıyor görünüyoruz demek değildir. Vergilerden hoşlanan olur mu hiç? Sadece için için homurdanırız. Mecburi vergileri, vicdansızların işine geleceğini bildiğimiz için kabul ediyoruz. Ortak kaynakların paylaşımı dehşetinden kaçmak için (homurdanarak dahi olsa) vergiler salınıyor, vergileri olsun, başka zorlayıcı düzenleri olsun, benimsiyoruz.

Ortak kaynakların paylaşımına bir başka seçeneğin tercih edilebilmesi için kusursuz olmak gerekmez. Emlâk ve diğer emval için başka bir seçenek, yasal miras yoluyla akatarılabilecek özel mülkiyetin ihdasıdır. Bu sistem kusursuz mudur? Genetik uzmanı bir biyolog olarak bunun doğru olmadığını söylüyorum. Bana öyle geliyor ki, bireysel miras konusunda ayrılıklar olacaksa, yasal iyeliğin biyolojik kalıtımla tam bir korrelasyon ilişkisi içinde olması gerekir. Mülkün ve iktidarın emanetçisi olmaya biyolojik bakımdan daha uygun kişilerin mirastaki payı daha büyük olmalıdır. Ne var ki, yeni gen oluşturma miras hukukumuzda kapalı olarak ifade olunan "Oğlan babasının modelidir" öğretisini alaya almaktadır. Geri zekâlı birine milyonlar kalmaktayken, vakıf, terekeye el sürdürmemektedir. Yasal özel mülkiyet düzenimiz artı miras, âdil olmaktan uzaktır, ne var ki, şimdilik herhangi birinin çıkıp ta daha iyi bir sistem icat etmediğinden emin olduğumuz için buna katlanıyoruz. Ortak kaynak paylaşımı, herhangi bir seçenek düşünülemediyecek kadar dehşetli bir şey. Toptan yok olmaksansa, âdil olunması daha iyi. Reform ile statüko arasındaki savaşın özelliklerinden biri, çifte standartla yönetilmedir. Ne zaman bir reform önlemi önerisinde bulunulsa, içinde bir kusura rastlar rastlamaz karşı olanlar onu muzafferane bir şekilde çürütmektedirler. Kingsley Davis'in göstermiş olduğu gibi (21) statüko düşkünleri kimi zaman oy birliğiyle bir anlaşma olmadan reform olmayacağını ima etmekte. oysa bu tarihî gerçeğe aykırıdır. Bilebildiğim kadarıyla önerilen reform paketinin otomatik reddi iki bilinçdışı varsayıma dayanıyor: 1) Statüko kusursuzdur; ya da 2) Reform ile eylemsizlik arasında seçim yapmamız gerekiyorsa, önerilen reform kusurludur; kusursuz öneri gelinceyedek herhangi bir eylemde bulunmasak daha iyi olur.

Ne var ki, elimiz kolumuz bağlı hiç bir şey yapmadan duramayız. Binlerce yıldır yaptığımız da eylemdir zaten. Kötü sonuçları da olmuştur. Statükonun eylem olduğunun farkına vardığımız zaman deneyim eksikliğini elimizden geldiği kadar hesaba katmadan önerilen reformun görülen yararları ve zararları ile sağlanabilen yarar ve zararlarını karşılaştırabiliriz. Böyle bir karşılaştırmaya dayanarak sadece kusursuz olan sistemlere dayanılabileceği ileri sürülen gerçekleştirilemez bir varsayım içermeyen rasyonel bir karara varabiliriz.

ZORUNLUĞUN TANINMASI

İnsanoğlunun nüfus sorunlarının bu analizini en basit bir biçimde özetlersek; varlığının gerçekten gerekli olduğu varsayılırsa, ortak kaynak paylaşımında, ancak düşük nüfus yoğunluğu durumunda bu gereklilik varsayılabilir. İnsan nüfusu arttığı için şu veya bu bakımdan ortak kaynak paylaşımından vazgeçilmesi gerekmiştir. İlk başta tarım alanlarına, otlaklara, av ve balık avlama alanlarına sınırlı koyarak besin toplama alanında ortak kaynak paylaşımını bırakmış oluyoruz.

Çok geçmeden ortak kaynak paylaşımından çöp atma yeri olarak da vazgeçilmesi gerektiğini gördük. Evlerin kanalizasyonlarına kısıtlama getirilmesi de Batı dünyasında geniş kabul gördü; araba, fabrika, haşarata karşı kullanılan spreyler, gübrelemeler ve atom enerjisi santrallerini de ortak kaynak paylaşımı dışına itmeğe çalışıyoruz.

Eğlence konusunda da ortak kaynak paylaşımının yeri yeni farkına varıyoruz. Kamu ortamında gürültü dalgalarının yaygınlaşması konusunda hemen hemen hiç bir kısıtlama yok. Alışveriş yapan halk müşterinin izni olmadan aptal bir müziğin saldırısına uğramakta. Hükümetimiz her bir kişinin bir kıyıda öteki kıyıya 3 saat kadar daha hızlı götürülmesi için 50 000 kişiyi tedirgin edecek

süpersonik taşıt yapmak için milyarlarca dolar harcamış bulunuyor. Reklamcılar TV ve radyo dalgalarını parazite boğuyor ve yolcuların görüş alanını kirletiyor. Eğlence alanında ortak kaynak paylaşımını yasadışı yapacağımız zaman henüz çok uzakta. Bunun nedeni, Puriten (gerici) geçmişimiz eğlenceyi günah, acı çekmeyi (reklam kirletmesini) bir erdem belirtisi gibi görmesi.

Ortak kaynak paylaşımında her kısıtlama birinin kişisel özgürlüğünü ihlal etmektedir. Geçmişteki ihlaller, çağdaş bir kayıp şikâyet konusu olmamış olduğundan kabul edilmiştir. Güçle kuvvetle karşı çıktığımız şey yeni önerilerin ihlalleridir; hava, "hak" ve "özgürlük" protestolarıyla çınlamakta. Güzel de, "özgürlük" ten kastedilen nedir? İnsanoğlu haydutluğa karşı yasalar koymak için karşılıklı anlaşmaya vardığında, insanlık daha mı özgür oldu acaba, yoksa durum bunun tersi mi oldu? Ortak kaynak paylaşım mantığına kilitlenen bireyler evrensel yıkım getirmede özgür ancak; karşılıklı zorunluk gereksinimin bilincine vardıklarında başka amaçlar gütmekte özgür duruma gelmişlerdir. "Özgürlük gereksiniminin tanınması" sözünü galiba Hegel söylemişti.

Tanımamız gerekeni gereksinimin en önemli cephesi, doğurganlık alanında ortak kaynak paylaşımından vargeçmek zorunludur. Nüfus patlamasının yaratacağı tehlikelerden hiç bir teknik çözüm kutaramaz bizi. Doğurganlık özgürlüğü herkesin yıkımı olacaktır. Şimdilik kesin kararlar almayı önlemek için çoğumuz vicdan ve sorumlu anababa kavramlarının propagandasını yapmağa kışkırtıyoruz. Bu kışkırtılmağa karşı durmalıyız, birbirinden bağımsız çalışan vicdanlar uzun vâdede vicdanların topyekûn ortadan kalkması, kısacası endişe durumunun da artması demektir. Başka ve daha değerli özgürlükleri koruyabilme ve besleyebilmenin tek yolu doğurma özgürlüğünden, üstelik bir an önce vazgeçmektir. "Özgürlük gereksiniminin tanınmasıdır"- Doğurma özgürlüğünü terk etme gereksinimini anlamayı üstlenecek olan eğitimidir. Ancak bu şekilde ortak kaynak paylaşımının trajik görünümüne son verebiliriz.

NOTLAR

1. J. B. Wiesner and H. F. York, *Scientific American* 211 (No. 4), 27 (1964).
2. G. Hardin, *Journal of Heredity* 50, 68 (1959), S. von Hoernor, *Science* 137, 18, (1962).
3. J. von Neumann and O. Morgenstern, *Theory of Games and Economic Behavior* (Princeton University Press, Princeton, N.J., 1947), p. 11.
4. J. H. Fremlin, *New Scientist*, No. 415 (1964), p. 285.
5. A. Smith, *The Wealth of Nations* (Modern Library, New York, 1937), p. 423.
6. W. F. Lloyd, *Two Lectures on the Checks to Population* (Oxford University Press, Oxford, England, 1833).
7. A. N. Whitehead, *Science and the Modern World* (Mentor, New York, 1948), p. 17.
8. G. Hardin, Ed., *Population, Evolution, and Birth Control* (Freeman, San Francisco, 1964), p. 56.
9. S. McVay, *Scientific American* 216 (No. 8), 13 (1966).
10. J. Fletcher, *Situation Ethics* (Westminster, Philadelphia, 1966).
11. D. Lack, *The Natural Regulation of Animal Numbers* (Clarendon Press, Oxford, England, 1954).
12. H. Girvetz, *From Wealth to Welfare* (Stanford University Press, Stanford, Calif, 1950).
13. G. Hardin, *Perspectives in Biology and Medicine* 6, 366 (1963).
14. U Thant, *International Planned Parenthood News*, No. 168 (February 1968), p. 3.
15. K. Davis, *Science* 158, 730 (1967).
16. S. Tax, Ed., *Evolution After Darwin* (University of Chicago Press, Chicago, 1960), vol. 2, p. 469.
17. G. Bateson, D. D. Jackson, J. Haley, J. Weakland, *Behavioral Science* 1, 251 (1956).
18. P. Goodman, *New York Review of Books* 10 (8), 22 (23 May 1968).
19. A. Comfort, *The Anxiety Makers* (Nelson, London, 1967).
20. C. Frankel, *The Case for Modern Man* (Harper & Row, New York, 1955), p. 203.

21. J. D. Roslansky, *Genetics and the Future of Man* (Appleton-Century-Crofts, New York, 1966), p. 177.

ORTAK KAYNAK PAYLAŞIMI YENİDEN SORGULANIYOR

Beryl Crowe (1969)

ORTAK KAYNAK PAYLAŞIMI YÖNETİMİ

Yazısında yeniden yayımlanmıştır

Garrett Hardin ve John Baden

W.H.Freeman, 1977: ISBN 0-7167-0476-5

“Çağdaş doğabilimi alanında nüfus, atom savaşı ve kirliliği gibi teknik çözümleri olmayan bazı alt küme sorunlarının varlığı tanınmış bulunmaktadır.”

Aynı zamanda çağdaş toplumbilimciler arasında nüfus patlaması, atom savaşı, çevre kirliliği, yaşanılabilir kent ortamının kazanılması gibi geçerli siyasal çözümü olmayan bazı alt küme sorunlarının bulunduğu fikri gittikçe yaygın kabul görmektedir. Bu yazının tezi olan alt küme sorunu, çağdaş insanın varoluşunu tehdit eden önemli sorunların çoğunu içermektedir.

TRAJEDİYİ ÖNLEMEK İÇİN GEREKLİ VARSAYIMLAR

Teknik bakımdan çözülemeyen sorunlara çözüm aramak için, politik ve sosyal alana aktaran Hardin, üç önemli varsayım ileri sürmekte.

- 1)Gerçek hayatta ölçülemeyecek olanı ölçülebilir duruma getirecek bir yargı kriteri karşılaştırma sistemi vardır, ya da (geliştirilebilir).
- 2)Bu yargı kriterini elde etmede “zorlama konusunda karşılıklı olarak anlaşmaya varılabilir; sorunların çözümü için de zorlamanın uygulanması çağdaş toplumda geçerli olacaktır; ve
- 3)Yargı kriteri ve zorlamayı benimseme tarafından desteklenen yönetim sistemi ortak kaynak paylaşımının daha da horgörülmemesini önler (s.55)

ORTAK DEĞER SİSTEMİ MİTOSUNUN EROZYONU

“Yakın geçmişe kadar Amerika’da bazı koşullar vardı, bu koşullar Hardin’in alt kümesinin çözümünü olanaklı kılmış olabilir, “ ‘Bölünemez tek bir halk topluluğuyduk,’ mitosunu yaşıyorduk.” Bu mitosa göre, yeni bir alışım – Amerikan uygarlığı – yaratacak sınır deneyimi potasına akan, Avrupa’nın türlü kültür cephelerini içinde toplayan büyük bir ‘kazan’ idik. Yeni uygarlığın, muhtemelen, demokratik, eşitlikçi ve Amerikan anayasasıyla İnsan Hakları Beyannamesindeki evrensel olarak uygulanabilecek yasalar çerçevesi içinde mevcut ortak değer sisteminde bir araya gelmiş olduğu düşünülüyordu.”

“Bugün Amerika’da mitosun öldüğüne ya da ölmekte olduğuna işaret eden yeni tutum kalıpları ortaya çıkmakta. Mitosa inanıp ona göre davranacaklarına nüfusun bir çok sektörü yeni yaşam biçimleri ve diğer hiyerarşiler geliştirmekte ve çağdaş Amerikalılara, Amerika uygarlığı denilen parlak yeni alışımdan çok, coğrafi yakınlık bakımından özerkçi ve ‘kabile’ düzenlerinin ilkel biçimlerine daha çok benzeyen bir görünüm sergilemekedirler.” (s.56) Çekirdek kent hastalığının yakın geçmişteki analizine bakan Wallace F. Smith kendi üretken maketinin, ekonomik analiz amaçları için artık geçerli olmadığını savunmaktadır. Yerine geliştirdiği kent maketi boş vakit tüketim sitidir; bu maketin doğası öyledir ki, boş vakit talepleri değer-tabanlı olduğu için kent eski sağlığına kavuşamayacak, uzlaşma ve anlaşmaya yanaşmayacaktır diye düşünüyor gibidir: dolayısıyla bir çekirdek kentten değer-tabanlı talepler arasında neye karar verileceği bilinmemektedir.”

“Ortak bir değer düzeni mitosunun erozyonunun nedenini ararken, bana öyle geliyor ki, başka toplulukları algılamamız ve onlar hakkında bilgi sahibi olmamız daha çok yazılı iletişim medyası aracılığıyla olduğu sürece, bizlerin devasa bir eşitlikçi potası olduğumuz mitosunu savunulabilir. Bu gibi bir alayış alanında, açık bir biçimde olmasa da, insanların çıkarlar tarafından güdüldüğü söylenebilir. Çıkarlar konusunda değerleri feda ederek varlığımızı tehlikeye düşürmeden uzlaşma ve ayarlama yapılabilir. Ne var ki elektronik medyanın güçlü etkisiyle bu psikolojik mesafe ortadan kalkmış olup eskiden kendileriyle çıkarlar konusunda uzlaşabileceğimiz kimselerin çıkarlar tarafından değil, değerler

tarafından güdüldüğünü görüyoruz. Oturma odamızdaki davranışlar kendimizinkiyle uyuşmayan bir değerler takımını gösterir; dolayısıyla da vardığımız uzlaşmalar mukavele ile değil kültürle olmaktadır. Birinci şık makbul iken ötekisi konusunda herhangi bir uzlaşma biçimi rasyonel bir davranış değil; çatışma çağına gelmiş bulunuyoruz. Böyle bir çağda “ölçülenemeyenler” gerçek hayatta “ölülemez kalmaktadır. (59)

ZORLAYICI GÜCÜN TEKELİ MİTOSUNUN EROZYONU

“Geçmişte, baskın kültürün değerlerini kabul etmeyenler zorlayıcı kuvvetin devletin tekelinde olduğu mitosunun kontrolü altındadırlar. Mitos, ilkin Hindistan’da, sonra da Fransızlar arasında, Cezayir’de kesin olarak ortaya çıkan gerilla sgratejisinin başarısı yüzünden II.Dünya Savaşının sürekli erozyonuna uğramıştır. Hernekadar Senatör Fullbright’ın “İktidarın Küstahlığı’ dediği şeyden savaşın politik olduğunun ve asker tarafından kazanılamayacağıının farkındaysak da Vietnam’dan ders almakta geciktik; ilkin Güney’de sonra kent gettolarımızda, daha sonra Chicago caddelerinde, şimdi de kolej yerleşkelerinde sivil haklar çatışması diye nitelendirilen zorlayıcı güç tekeli mitosunu Amerikalıların zihnindeki etkisini yitirmiş bulunuyor. Gerilla savaşı teknolojisinin kanıtladığı bir şey, devlet muharebeleri kazanabilir, ana değerler savaşını kazanamaz gerçeğidir. Çağdaş devlette toplanan zorlayıcı güç değer konusunda ayrılan gruplara karşı göz göre göre soykırım politikasını yapmaya yanaşmadığı sürece nüfusun yüzde 10’u kadarının etkin direnmesi karşısında tutunamaz. Geçmişte zorlayıcı güç mitosunu ayakta tutan etken ortak değerler sistemini benimsemesiydi. Bunun çağdaş nüfus-devlette var olup olmadığı su götürür” (s 59-60)

ORTAK KAYNAK PAYLAŞIMI YÖNETİCİLERİ MİTOSUNUN EROZYONU

Doğrusu, süreç öyle yaygın bir şekilde yorum konusu oldu ki, bir yazar, bütün düzen koyucu politikalar, geliştirme girişimleri için bir ortak bir yaşam evresini doğru kabul etmişlerdir demektedir. Öyle yaygın ve ısrarlı bir protestoya uğramıştır ki öne sürülen yaşam evresi, ortak kaynak paylaşımında avantajların bütün çıkar sahipleri arasında hakkaniyeti, âdil ve rasyonel dağıtımını güven altına alacak bir düzen koyan bir örgütün kurulması için yeterli politik güç ortaya çıkarmaktadır. Bu aşamanın ardından, ortak kaynak paylaşımında, genel ama düzensiz, bir çıkar sahibi olan büyük çoğunluk arasında, bir politik asayiş dönemi geliştirecek bir hareket başlatarak, mağdurun sembolik reassüransı mevcut bulunmaktadır. Bu politik asayiş gelişince, ortak kaynak paylaşımına baskınlarda bulunmak isteyen alabildiğine örgütlenmiş, özel çıkar sahibi gruplar örgütü korumaya yönelik ve çıkarlarını destekleyecek başka politik süreçler yoluyla yeterli baskıda bulunmaktadır. Son aşamada düzen koyucu makam, örgütün kadrolaşmasını örgüt yöneticilerini halihazırdaki düzenden geri çekerek gerçekleştirecektir “ (ss 60-61).